

علم أصول الفقه

۸۱

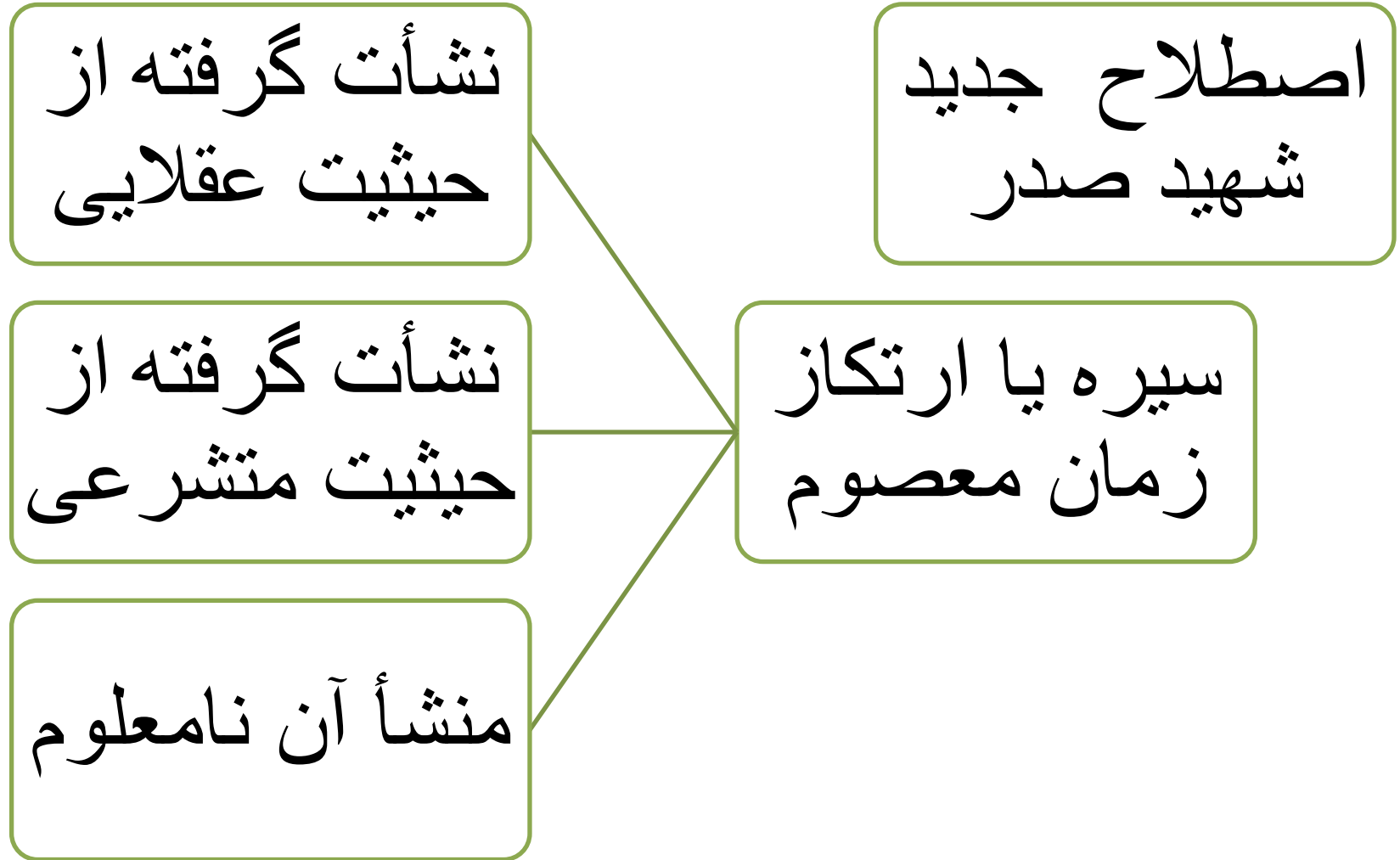
۸-۲-۹۳ سیره و ارتکاز

دراسات الاستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

سیره متشرعه بالمعنی الاعم

- شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - در انتهای بحث سیره و ارتکاز یک اصطلاح جدید را مطرح می‌کنند.
- می‌فرمایند:
- سیره یا ارتکازی که در در زمان معصوم - علیه السلام - وجود داشت یا می‌دانیم از حیثیت عقلایی آنها نشأت گرفته است یا می‌دانیم از حیثیت متشرعی برخاسته است و یا نمی‌دانیم که منشأ آن چیست؛ مثل سیره موجود در زمان معصومین - علیهم السلام - در باب عمل به اخبار ثقات.

سیرة متشرعه بالمعنى الاعم

سیرة متشرعه بالمعنی الاعم

- می دانیم که در آن زمان مسلمانان به خبرهای ثقه در باب احکام شرعی عمل می کردند؛ چون می دانیم حدیث روش اطلاع مردم از احکام بوده است و عده ای به طور مستقیم از معصوم - علیه السلام - احکام را می شنیدند. سپس آن را برای دیگران نقل می کردند و آن دیگران باز این را برای دیگران نقل می کردند و از طریق همین نقل ها افراد جامعه از وجود احکام با خبر می شدند.

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- ايشان می فرمایند فرض کنيد - نمی دانیم منشأ این سیره حیثیت عقلایی آنها بوده است یا حیثیت متشرعی آنها.
- آن گاه فرض اول سیره عقلا و فرض دوم سیره متشرعه بالمعنى الاخص و فرض سوم سیره متشرعه بالمعنى الاعم نامیده می شود.

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- سپس ایشان می فرمایند:
- این سیره متشرعه بالمعنى الاعم به سیره متشرعه بالمعنى الاخص ملحق است؛ یعنی صرف وجودش در زمان معصوم - علیه السلام - برهان انی بر امضاء آن است.

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- اشکالی که مطرح است این است که:
- چرا اینجا که نمی‌دانیم منشأ این سیره حیثیت عقلایی مردم است یا حیثیت متشرعی ایشان، اسم آن را سیره متشرعه بالمعنى الاعم گذاشت و به سیره متشرعه بالمعنى الاخص ملحق کرد؟
- چرا اسم آن را سیره عقلا بالمعنى الاعم نگذاشت؟

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- ایشان در این بحث نکته‌ای دارند که شاید همان باعث شده‌است این طبقه‌بندی را مطرح کند.

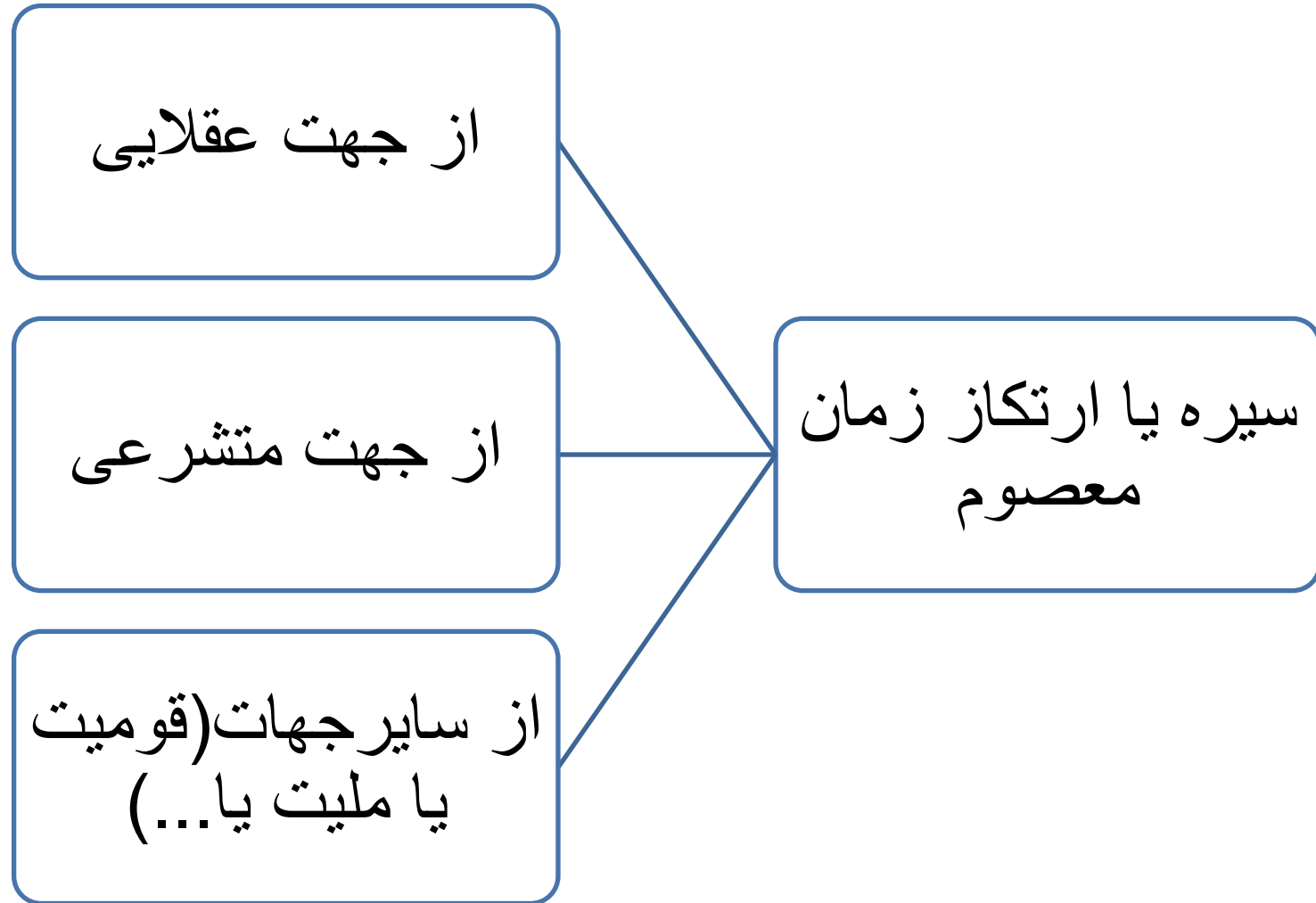
سیرة متشرعه بالمعنی الاعم

- ایشان می فرمایند:
- بر اساس حساب احتمالات بعید است که این افراد که در روزگار معصوم - علیه السلام - به اخبار آحاد در حوزه شریعت هم عمل می کنند، نظر معصوم - علیه السلام - را در مورد چنین مسأله ای جو یا نشده باشند و یا معصوم - علیه السلام - چنین چیزی را رد کرده باشد ولی اینها اعتنا نکرده باشند. بنابراین همین که اینها چنین سیره ای داشته اند، کاشف از امضاء معصوم - علیه السلام - است. پس این سیره هم ملحق به سیرة متشرعه بالمعنی الاخص است.

سیره متشرعه بالمعنی الاعم

- این تقسیم، تقسیم تازه‌ای نیست و این قسم هم قسم جدیدی نیست و این بحث در واقع خلط بین مقام اثبات و مقام ثبوت است.
- از ابتدا باید گفت:
- سیره یا ارتکازی که در زمان معصوم - علیه السلام - در بین مردم وجود داشت، به لحاظ ثبوتی از سه حال خارج نیست یا از آن جهت که عقلا هستند چنین سیره و ارتکازی را دارند یا از آن جهت که مسلمان یا شیعه هستند و یا به جهت قومیت یا ملیت یا منطقه جغرافیایی یا تاریخ مانند آن.

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

سیرة متشرعه بالمعنی الاعم

- ممکن است کسی از فرض سوم به بناء متشرعه یا عرف متشرعه یا عرف خاص یاد کند که البته عرف خاص به هر دو فرض دوم و سوم قابل اطلاق است.
- ولی چون معمولاً در فقه و اصول ما با قسم سوم کاری نداریم عرف خاص را به قسم دوم اطلاق می‌کنیم

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- در بحث اثباتی یعنی در مرحله علم ما، گاهی می دانیم این سیره یا ارتکاز، عقلایی است و گاهی می دانیم از قبیل متشرعی است و زمانی هم می دانیم از آن قسم سوم (غیر عقلایی و غیر متشرعی) است و گاهی نیز نمی دانیم از کدام قسم است. این اقسام چهارگانه در مقام اثبات، احراز و علم ما پیدا می شوند نه اینکه در واقع و ثبوت هم چهار قسم باشد. قسم چهارم یک قسم اثباتی است.

سیرة متشرعه بالمعنی الاعم

- مثل اینکه یک کاسه در مقام ثبوت یا پاک است یا نجس ولی در مقام اثبات سه حالت دارد: یا می دانم پاک است یا می دانم نجس است و یا نمی دانم پاک است یا نجس. این سومی در واقع چیزی غیر از آن دو نیست؛ یعنی این طور نیست که این کاسه در واقع سه تا احتمال داشته باشد: یکی اینکه پاک باشد و دیگری اینکه نجس باشد و سومی چیز دیگری!

سیرة متشرعه بالمعنی الاعم

- بالآخره اگر نمی دانیم که این سیره عقلایی است یا متشرعه حکم کدام را دارد؟ پاسخ این است که حکم عقلا را خواهد داشت؛ چون بر اساس نظر ما احراز امضا لازم است و احراز امضا در سیره متشرعه ساده تر از سیر عقلا است.

سیره متشرعه بالمعنى الاعم

- بنابراین به اصطلاح منطقی نتیجه تابع اخص مقدمتین است؛ به عبارت دیگر وقتی بدانیم این سیره یا ارتکاز، متشرعی است، در واقع می‌دانیم که حیثیت اسلام و تشریح منشأ آن شده‌است. پس وجود این سیره و ارتکاز برهان‌انی بر امضاء شارع است و اگر بدانیم این سیره یا ارتکاز، عقلایی است در حقیقت می‌دانیم حیثیت بشری منشأ آن شده‌است و ممکن است شارع این حیثیت بشری را نپذیرفته باشد. پس باید امضای وی احراز کنیم. بنابراین وقتی نمی‌دانیم کدام یک از این دو منشأ است، وجودش دلیل بر امضاء نخواهد بود.

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- تحليل شهيد صدر - رضوان الله تعالى عليه - دليل بر آن است كه اين سيره حتى اگر عقلايى هم باشد، قطعاً امضا شده است نه دليل بر اينكه اين سيره، سيرة متشرعى است.

سیرة متشرعه بالمعنی الاعم

- ممکن است کسی بگوید شارع خودش آنها را این طور راهنمایی کرده بوده که به اخبار ثقات عمل کنند؛ چون در برخی از روایات حجیت خبر ثقه بیان شده است یا به برخی از آیات از جمله آیه نبأ برای اثبات حجیت خبر ثقه تمسک کرده‌اد.

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- . بحوث فى علم الأصول، ج ٤، ص ٢٤٧.
- . البته ايشان اين نکته را در مقام پاسخ به اين اشكال طرح نكرده اند، ولى اين ذيل مى تواند يك وجهى در جواب به اين اشكال باشد.

سيرة متشرعه بالمعنى الاعم

- بحوث فى علم الأصول، ج ٤، ص ٢٤٧.
- بشر در طول تاريخ، با همة تفاوت‌هاى فرهنگى، تاريخى، اجتماعى، سياسى و اعتقادى بشر هستند و اين بشر بودنشان يك سري ارتكازات مشترك برايشان ايجاد مى‌كند. بنابر اين اسم اين نوع را مى‌توان «سيره و ارتكاز بشرى» گذاشت.
- فرض اخير در حقيقت همة عوامل غير از حيثيت عقلايى و حيثيت متشرعى را شامل مى‌شود.